

Олена Осталецька,

мол. наук. співробітник НБУВ

Тетяна Шовкопляс,

наук. співробітник НБУВ

Алла Герус,

зав. сектора НБУВ

Електронна колекція планів Києва картографічного фонду НБУВ

У статті аналізуються карти Києва, що зберігаються у фондах сектора картографічних видань НБУВ, розглядаються особливості формування цифрової колекції карт даної території. Представлені зразки картографічних документів із електронної колекції планів міста.

Ключові слова: фонди сектора картографічних видань НБУВ, електронні картографічні ресурси, цифрова колекція планів Києва.

Серед різноманітних видань, що зберігаються у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), особливе місце належить картографічним документам (атласам, картам, планам), що назавжди зафіксували стан тієї чи іншої території.

Існує ціла низка публікацій (Л. Пономаренко, І. Красовського, С. Голубева, Г. Алфєрової, В. Варламова), які присвячені переважно опису одного або декількох документів території Києва. Картографічні документи більш широко проаналізовані лише в дисертаційному дослідженні Т. Лютої.

Мета статті – охарактеризувати картографічну спадщину та сучасні видання території міста, що зберігаються у фондах сектора картографії НБУВ, розкрити особливості формування цифрової колекції планів Києва та виокремити основні напрями роботи з ними.

Для зручності дана картографічна збірка виділена в окрему групу, куди входить близько 500 одиниць зберігання. Серед них найбільшу цінність, безумовно, становлять рукописні та стародруковані карти XVII – початку XX ст. Їх у фонді нараховується понад 100, з яких більше 50 – рукописних. Загальні плани міста на цей період представлені 50 документами, окремі частини та райони – 60 документами.

Найдавнішими виданнями є: план Києва з «Тератургіми» А. Кальнофойського (копія надрукована у збірнику «Древнейший план города Киева 1638 года», виданий Б. Ханенком у 1896 р.), копія плану Києва, створеного у 1695 р. Іваном Ушаковим, що детально відображає територію міста, яка склалася ще із глибокої давнини: Верхнє місто, Поділ та Печерськ.

Більш пізній період історії міста представлений низкою оригінальних рукописних планів, а саме:

«План города Киева...» 1799 р. [9], затверджений міським архітектором А. Меленським, наступний – 1812 р. [10], потім 1833-го [11] та 1838 р. [12], які дають змогу простежити територіальні та планувальні зміни, особливо району Подолу (1812 р.), що сталися після великої пожежі 1811 р., а також планування (1833 р.) і часткову забудову Плоської та Печерської частин (1838 р.).

Зі створенням у Російській імперії військово-топографічної служби з'являються друковані плани Києва, виконані у Військово-топографічному бюро полковником фон Руге (1842-го [13] та 1846 р. [14]). У подальшому плани міста розроблялися і тиражувалися багатьма авторами та друкарнями. Наприклад, план міста 1846 р. існує в декількох варіантах, на одному з яких [15] показано проектне місцезнаходження майбутнього мосту через Дніпро (Ланцюговий міст).

Починаючи з 1856 р., плани Києва друкуються такими видавцями, як М. Яровий (1856), В. Бошно (1879, 1887), С. Кульженко (1871, 1894), М. Максимович (1908) та ін. З'являються плани, що відображають розвиток благоустрою міста, окремі події в ньому. До них можна віднести «План Києва... с линиями железно-конной дороги» [16], «План расположения зданий сельско-хозяйственной и промышленной выставки в Киеве 1897 г.» [17]. До відкриття у 1913 р. в Києві Всеросійської виставки був надрукований не тільки план безпосередньо виставки, а й план міста з переліком історичних пам'яток у ньому. Тому його можна вважати першим туристичним планом Києва.

Із окремих частин міста найчастіше плани відображали Печерськ, включаючи Лаврські печери та фортеці, Поділ та Плоську (Плоську) частину, Лук'янівку-Куренівку, Либідську. Збереглися плани Двірцевої частини міста. Деякі з цих планів є

складником генеральних планів міста різних часів, що відображали як існуючу ситуацію, так і проєктні пропозиції.

Значний інтерес становлять плани Університету св. Володимира з ботанічним садом [18], районів Китаєво [19], Звірінця [20] та ін.

У фондах НБУВ досить широко представлені плани міста радянських часів. У післяреволюційні роки карти міст дедалі більше перетворювались у примітивні схеми туристичного призначення. Зміст, основа, орієнтація планів, розрахованих на широкого споживача, часто спотворювалися. Лише згодом плани міст почали видавати на топографічній основі.

Останніми роками в Україні інтенсивно розвивається картографічне виробництво і, як наслідок, збільшується кількість надходжень планів Києва до сектора картографічних видань. Особливістю сучасних планів є використання для їх виготовлення геоінформаційних систем, які дають змогу обирати будь-яку, зручну для відображення території, проєкцію, будувати математичну модель рель'єфу тощо.

45529

В 2479

Київ: Вигляд з космосу. Космофотоатлас / ЗАТ "Ін-т передових технологій"; відп. ред. С. П. Сидоренко; геоінформ. підгот.: С. М. Городецький, П. Д. Ярошук; наук. керівник О. В. Барладін. - 1:7 000; 1:3 500. - Київ: ЗАТ "Ін-т передових технологій", 2006. - 1 атл. (217 с.), кольор.: схем., дод. к., покажч. вул.; 28x20 см. - ISBN 966-7650-79-0.

Дод. карта: Центр Києва. - 1:3 500.

Д18(4УКР-2К)2г

Рубрики: Плани міст

Космофотоатлас Києва

Серед останніх видань можна відзначити атласи-щорічники «Київ», «Київ до кожного будинку», схеми міського транспорту, «Екологічний атлас Києва», плани окремих районів тощо. Вони акумулюють великий обсяг описової, статистичної інформації, яка становить інтерес для широкого кола користувачів. Надзвичайно важливою є можливість спільного використання серії планів за різні роки.

Сьогодні одним із основних напрямів роботи Бібліотеки є не тільки збереження інформаційних ресурсів, а й створення умов для оперативного доступу до них. Крім традиційних процесів комплектування, опису, зберігання та видачі картографічних документів, значна увага приділяється поширенню інформації про наявність картографічного фонду, його зміст, наповнення, у т. ч. і планами Києва. Останні відбираються, в першу чергу, для створення електронних копій, формування електронних виставок і колекцій як джерела, що становлять особливу історико-культурну цінність. Адже пріоритетними, з точки зору цінності картографічних документів для створення цифрових копій, є:

- рукописні картографічні документи;
- картографічні стародруки до 1830 р.;
- унікальні, рідкісні видання (вітчизняні та іноземні) після 1830 р.

Опрацьовані професійними бібліографами описи картографічних документів стали основою для створення сучасних інформаційних продуктів бібліотеки. Протягом 2010–2011 рр. в НБУВ налагоджено технологічні цикли опрацювання та формування електронного фонду оцифрованих документів. Картографічні матеріали також поповнюють електронний фонд оцифрованих видань. Бібліографічні описи бази даних «Електронна колекція карт» становлять основу для формування метаданих цифрових картографічних ресурсів. Так, у 2011 р. до електронної колекції «Історичний Київ» вже надійшли перші картографічні видання із фонду НБУВ.

Через відсутність широкоформатних сканерів виникли певні труднощі з підготовкою цифрового картографічного матеріалу. Тому співробітниками сектора картографічних видань було започатковано створення колекції лише фрагментів зображень картографічного матеріалу для найбільш цінних та унікальних примірників. Ці зображення уможливають створення віртуальної експозиції, яка інформує користувачів про те, що можна побачити, відвідавши сектор картографічних видань НБУВ.

16392

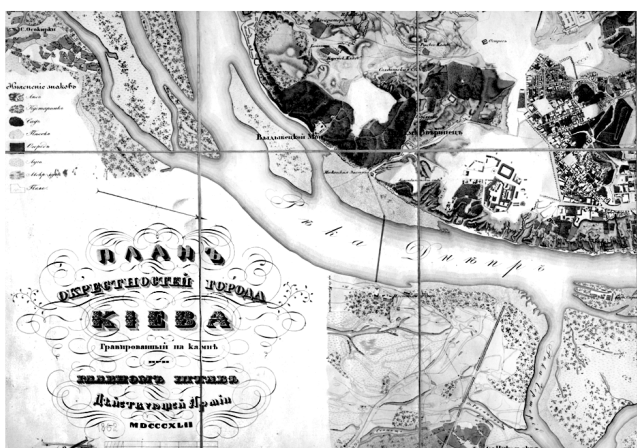
План окрестностей города Киева. Гравированный на камне при Главном Штабе Действующей Армии / грав.: Руденко, Брызгалов; вырез. слова Гансов. - 1: 8 400; 100 саж. в дюйме. - [Киев]: [б. и.], 1842. - 1 пл., цв.: экслибрис, печать; 89x120 см. - Грав. - На полотне.

Д18(28-8КИІ-2К)2г

Рубрики: Загальногеографічні карти ; Плани міст

Примірник: 16392.

Печатки, штампи: Всенар. Б-ка України ВУАН.

Назва і фрагмент плану Києва

Екслибрис з вензелем

Формат перегляду бібліографічних описів карт передбачає отримання тематичних добірок за географічними рубриками через Рубрикатор НБУВ. Додаткові лінгвістичні переваги тематичного пошукового інтерфейсу уможливають безкоштовний сервіс Google Translate, який пропонує швидкий автоматичний переклад веб-сторінок багатьма мовами світу. Користувач, який вводить свій запит англійською, німецькою або російською мовою, може знайти лише частину інформації мовою запити. Для того, щоб відшукати картографічні документи, напри-

клад, стосовно Києва, користувач у полі запити «Ключові слова» може набрати «Kyiv» і отримати у відповідь добірку лише із 12 документів. Для продовження пошуку користувачеві достатньо натиснути географічну рубрику «Київ» (в англійській транслітерації «Kyiv») і автоматично отримати добірку необхідної літератури всіма мовами із фонду НБУВ (відповідно це буде добірка з понад 650 документів), надалі є можливість уточнити запит – шукати у знайденому. Аналогічно, від бібліографічних описів карт міста Києва, можна продовжити пошук за предметною рубрикою «City Plans» («Плани міст») і знайти карти інших населених пунктів.

Основними напрямками досліджень, в яких з успіхом можуть використовуватися плани Києва як джерела інформації, є:

- вивчення топографії та топоніміки міста;
- історико-соціальні та історико-економічні дослідження;
- вивчення динаміки об'єктів, які відображені на планах міста (соціально-історичних будівель, окремих культових споруд, промислових об'єктів, природних характеристик);
- визначення екології міста, змін довкілля під дією антропогенного впливу;
- дослідження в галузі історії картографічної науки та пов'язаних з нею дисциплін (географії, геодезії, графіки, поліграфії);
- розроблення шляхів привернення уваги до картографічного спадку через використання сучасних комп'ютерних засобів цифрового документування та візуалізації;
- вивчення історії містобудування та містопланування, історії архітектури, що може істотно допомогти при реконструкції районів міста;
- вирішення управлінських завдань; розроблення технології практичного застосування карт на рівні адміністративних районів, що ґрунтується на широкому використанні карт різної тематики.

Перспективними напрямками роботи з картографічними матеріалами даної території можуть бути:

- всебічний історико-джерелознавчий аналіз планів Києва, котрі зберігаються у фондах НБУВ. Проведення такого аналізу вкрай необхідне, але для виконання цього комплексу робіт потрібні спеціалісти з різних сфер. Крім того, не існує загального обліку карт і планів, що виготовлялись як вітчизняними, так і іноземними виконавцями, де подана територія Києва;
- проведення дослідження-рекомендації картографічної колекції. Це дасть змогу ввести в науковий обіг більшу кількість планів;

- формування загального анотованого каталогу планів Києва, що зберігаються у різних установах міста (Державному архіві Києва, Музеї історії Києва, Інституті рукописів НБУВ та ін.), а також в Україні загалом.

Варто наголосити, що робота з зібранням планів Києва перебуває лише на початкових етапах. Ми запрошуємо до співробітництва всіх, хто виявляє інтерес до даної проблеми. Вивчення та упровадження у практику передового вітчизняного і зарубіжного досвіду бібліотечно-інформаційної роботи, раціональне використання інформаційних ресурсів, необхідних для науково-дослідної діяльності, сприяє найбільш повному задоволенню різноманітних потреб наших користувачів.

Список використаних джерел

1. *Алферова Г.* Киев во второй половине XVII века: ист.-архитектур. очерк / Г. Алферова, В. Харламов. – К. : Наук. думка, 1982. – 160 с.
2. *Голубев С. Т.* О древнейшем плане города Киева 1638 года / С. Т. Голубев // Издание Киевской Комиссии для разбора древних актов. – 1893.
3. *Красовский И.* Рукописный план Киева 1695 г. / И. Красовский, Л. Пономаренко // Геодезия и картография. – 1980. – №5. – С. 56–58.
4. *Лобузина К.* Формування електронних інформаційних ресурсів картографічного фонду НБУВ /

К. Лобузина, А. Герус // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вип. 34. – С. 79–90.

5. *Люта Т. Ю.* Картографування території Києва та інформаційні можливості карт і планів міста XVII–XIX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Т. Ю. Люта; Укр. НДІ архів. справи та документознав. – К., 2003. – 16 с.

6. *Осталецька О.* Фонди сектора картографічних видань як важливий складник цифрових інформаційних ресурсів НБУВ / О. Осталецька // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2014. – Вип. 40. – С. 210–217.

7. *Пономаренко Л.* Історичне планування Києва / Л. Пономаренко // А. С. С. Земля. – 1998. – № 1. – С. 14–21.

8. *Пономаренко Л.* Плани м. Києва кінця XVIII – початку XIX ст. / Л. Пономаренко // Український історико-географічний збірник. – К. : Наук. думка, 1971. – Вип. 1. – С. 237–243.

9. НБУВ. Сектор картографічних видань, інв. № 18929.
10. Там само, інв. № 22284.
11. Там само, інв. № 18928.
12. Там само, інв. № 22285.
13. Там само, шифр А 597.
14. Там само, інв. № 16390.
15. Там само, інв. № 16476.
16. Там само, інв. № 14525.
17. Там само, шифр А 121.
18. Там само, інв. № 13315.
19. Там само, інв. № 17082.
20. Там само, інв. № 17408.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2014.

UDC 004.65:911.375(477–25)

Olena Ostaletska,
Junior Researcher, VNLU

Tetiana Shovkoplias,
Researcher, VNLU

Alla Herus,
Head of the Sector, VNLU

ELECTRONIC COLLECTION OF KYIV PLANS OF CARTOGRAPHIC FUND IN VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The article analyzes Kyiv city maps, stored in the collections sector VNLU cartographic publications, the features of the formation of electronic collection of maps of the area. The presented examples of cartographic documents with electronic collection of Kyiv plans.

К е у о р д с: funds sector VNLU cartographic publications, electronic cartographic resources, electronic collection of Kyiv plans.

УДК 004.65:911.375(477–25)

Елена Осталецкая,
мл. науч. сотрудник НБУВ

Татьяна Шовкопляс,
науч. сотрудник НБУВ

Алла Герус,
зав. сектором НБУВ

ЭЛЕКТРОННАЯ КОЛЛЕКЦИЯ ПЛАНОВ КИЕВА КАРТОГРАФИЧЕСКОГО ФОНДА НБУВ

В статье анализируются картографические материалы города Киева, хранящиеся в фондах сектора картографических изданий НБУВ, рассмотрены особенности формирования цифровой коллекции карт данной территории. Представлены образцы картографических документов из электронной коллекции планов Киева.

К л ю ч е в ы е с л о в а: фонды сектора картографических изданий НБУВ, электронные картографические ресурсы, цифровая коллекция планов Киева.